

Vertaisarviointi hyvinvoinnin työkaluna -esimerkkinä kouluyhteisö

Ideakortti-sarjaa julkaisee Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesin Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen -tulosalueen Kuntien hyvinvointistrategiat -ryhmä.

Ideakorteissa esitellään ohjeita ja ratkaisuja, joiden avulla eri alojen ammattilaiset voivat kehittää toimintatapojaan.

ISSN 1456-4475

Vertaisarvioinnissa opitaan toisten toiminnasta

Vertaisarviointi voi kohdistua toimintakäytäntöihin ja -prosesseihin, palvelujärjestelmän toimivuuteen ja -rakenteisiin, toiminnan tuloksiin tai laadunhallintaan. Vertaisarviointi on oppimisprosessi, jossa yhteisön hyvinvointia arvioitaessa tunnistetaan ne arvot ja tekijät, jotka vaikuttavat hyvinvoinnin tilaan ja sen muutoksiin.

Tämä ideakortti kuvaa vertaisarvioinnin soveltamista kouluyhteisön toiminnan kehittämisessä. Vertaisarviointi on käyttökelpoinen menetelmä erilaisissa organisaatioiden uudistuksissa tai toimintapolitiikkaa arvioitaessa. Omien toimintamallien vertailu toisten vastaavien ratkaisujen kanssa on erityisen hyödyllistä.

Vertaisarviointi täydentää yhteisön arviointityökaluja. Se antaa itsearviointin ja ulkoisen arvioinnin lisäksi uuden tavan oppia toisten tekemästä työstä. Samaa työtä tekevät näkevät todellisuuden ja osaavat kiinnittää huomiota oikeisiin asioihin.

Vertaisarviointia on kolmenlaista; arviointikäynti, konsultointi ja arviointi.

Vertaisarviointikäynti

Vertaisarviointikäynti tai vertaiskäynti tarkoittaa vierailu-, tutustumis- tai opintokäyntiä, jonka tavoitteena on arvioida omaa toimintaa käyttäen peilinä vertaiskumppanin toimintaa. Tavallisesta vierailusta poiketen vertaiskäynnistä annetaan palautetta puolin ja toisin. Vertaiskumppaneina ovat samaan ammattiryhmään kuuluvat tai saman ongelman/työalueen parissa työskentelevät.

Vertaiskonsultointi

Vertaisarvioinnin rinnalla käytetään vertaiskonsultoinnin käsitettä. Konsultatiivisen menetelmän keskeisenä tavoitteena on edistää asiantuntijoiden taitoja ratkaista ongelmia korostamalla oman toimintatavan tunnistamista.

Vertaiskonsultaatiosta puhutaan, kun saman alan ammattilaiset arvioivat toistensa toimintaa pyrkien tunnistamaan kohteet, joihin arvioitavan tulisi kiinnittää kehittämissä huomiota ja kun arvioinnista annetaan lausunto.

Vertaisarviointi

Vertaisarviointi tarkoittaa samaan ammattiryhmään kuuluvien tai saman ongelman parissa työskentelevien kesken tapahtuvaa työn kehittämistä, jossa vertaisten muodostama ryhmä arvioi kriittisesti ja järjestelmällisesti toistensa toimintaa.

Arviointi perustuu yleensä ennalta sovituihin kriteereihin, mutta myös kokeneen kollegan ammattitaitoon. Arvioinnista voi seurata suosituksia toiminnan parantamiseksi.

Vertaisarviointia voi tehdä monella tapaa

- **Arviointikäynti on tutustumis- ja opintokäynti, jossa omaa toimintaa peilataan vertaiskumppanin toimintaan.**
- **Vertaiskonsultoinnissa ongelmanratkaisutaitoja kehitetään konsultoidulla ristiin saman alan ammattilaisten kanssa.**
- **Vertaisarvioinnissa työtä kehitetään kriittisesti ja järjestelmällisesti yhteisesti sovittujen kriteereiden mukaan kollegoiden muodostaman ryhmän ammattitaitoa käyttäen.**

Vertaisarvioinnin toteutus kouluissa

Vertaisarvioinnista sopiminen

Aluksi on päätettävä, miten arviointikumppanit valitaan. Olisiko hyödyllisempää valita kumppaneiksi samanlaiset vai erilaiset koulut, naapurikoulu vai toisen kunnan koulu?

Valinnan jälkeen arviointikumppanit sopivat vertaisarvioinnin säännöistä, yhteistyön perusteista ja ehdoista. Jos yhteistyö ei perustu keskinäiseen luottamukseen ja avoimuuteen, tulokset jäävät köyhiksi. Ennen arvioinnin käynnistämistä on hyvä käydä läpi osapuolten odotukset arvioinnista. Vertaisarviointiin sisältyy yksityiskohtaisempaa ja laajempaa tiedonvaihtoa kuin vertaiskäynnillä vaihdettavaan tietoon. Odotukset arvioinnin tuloksista antavat viitteitä avoimuuden asteesta.

Arvioinnin rajaukset sekä arviointiin ja raportointiin käytettävä aika sekä kustannusten jakaminen sovitaan ennakkoon. Yleensä molemmat osapuolet maksavat omat kulunsa.

Aikatauluja sovittaessa sovitaan ennakkoon aineistoon tutustumiseen käytettävä aika, vierailujen aikataulut ja niiden sisältö, raporttien kirjoittamiseen varattava aika sekä palautekeskustelujen ja raportointitilaisuuksien järjestäminen ja niiden ajankohdat.

Arvioinnin kohteen ja sisällön tarkempi määrittely

Arvioinnin kohdetta määriteltäessä sovitaan, kenen näkökulmasta arviointi tehdään? Onko kohteena yhteinen tema, vai sovitaanko, että molemmat osapuolet määrittelevät arvioinnin kohteen erikseen. Molempia vaihtoehtoja on käytetty. Silloin kun vertaisarviointi kohdistuu eri kohteisiin, kyse on enemmänkin vertaiskonsultoinnista.

Arvioinnin sisällöstä sovittaessa arviointikumppanit voivat sopia ennakkoon, mitkä seikat ovat arvioitavan osapuolen kannalta tärkeitä. Ennen arvioinnin käynnistämistä on hyvä keskustella arvioinnin kriteereistä, sisältääkö arviointi kannanottoja hyvästä ja huonosta ja sisällytetäänkö arviointiin suosituksia.

Arviointiryhmän nimeäminen

Arviointiryhmän kokoonpano riippuu sovitusta arvioinnin kohteesta, joskin arvioinnin kohdetta voidaan myös rajata sen mukaan, millaista asiantuntemusta arviointiin on käytettävissä. Kokemusten mukaan ryhmään on hyvä kuulua sekä junioreita että senioreita. Arviointiryhmän vastaavaksi nimitetään henkilö, joka kykenee koordinoimaan koko prosessin; aineiston keruun, vierailut, analyysin teon ja raportoinnin. Ryhmän jäsenien täytyy tuntea arvioitava kohdealue sisällöllisesti, muutoin arvioinnista ei ole hyötyä.

Ryhmän kannattaa olla moniammatillinen ja jonkun heistä olisi hyvä olla sisältöön nähden ulkopuolinen. Tämä tuo arvioitiin hyödyllistä jännitettä ja ilmiötä voidaan tarkastella uusista ulottuvuuksista.

Arviointiryhmän koko voi vaihdella, 3 - 5 henkilöä on kohtuullinen ryhmän koko.

Tehtävien ja vastuiden selvittäminen ja sopiminen

Arviointiryhmä sopii keskenään työnjaosta ja vastuiden jakamisesta. Selvittävistä asioista laaditaan muistilista ja vastuut jaetaan selvittävien kysymysten mukaan. Sovitaan käytännön järjestelyistä, raportointivastuista ja jälkikäteen tehtävästä itsearviointista.

Koulussa tiedotetaan yleisesti osallistumisesta vertaisarviointiin ja siihen liittyvistä vierailuista. Haastateltaville, muille tiedon välittäjille ja henkilöille, joita arvioijat tapavat, tiedotetaan asiasta yksityiskohtaisemmin. Sovitaan, kuka huolehtii tiedottamisesta ja kuka toimii vieraiden ohjaajana.

Kirjallisten avaindokumenttien hankkiminen

Arviointiryhmä käy läpi, mitä aineistoja arviointikumppanilta pyydetään ja mitä lähetetään omasta koulusta. Aineistot lähetetään hyvissä ajoin ennakkoon tutustumista varten. Ennakkomateriaaliin voi kuulua esimerkiksi koulun strategiasuunnitelmat, toimintaraportit, aiemmat arviointiraportit, toiminta- ja työsuunnitelmat sekä yhteystiedot koulun ja kunnan nettisivuista.

Ohjeita raportin laatimiseen

- Raportin alkuun kirjoitetaan tiivistelmä.
- Taustatiedon osuus voi olla lyhyt. Pidempiä kuvauksia sisällytetään vain jos ne ovat tarpeellisia ymmärrettävyyden ja johtopäätösten kannalta. Lukija todennäköisesti tuntee taustat paremmin kuin kirjoittaja, joten niitä ei tarvitse toistaa. Jos raportti on tarkoitettu esim. luottamushenkilöille, jotka eivät tunne taustoja, laajemmat perustelut ovat tarpeen.
- Todetaan arvioinnin tarkoitus, arvioijat, kysymyksen asettelu, arviointitavat ja toteutus.
- Käydään läpi löydökset ja tehdään johtopäätökset. Kerätystä tiedosta ei kannata nostaa enempää kuin 5 - 10 huomionarvoista asiaa analysoitavaksi.
- Jos raporttiin sisältyy arviointia kohteen hyvyydestä tai huonoudesta, raportissa esitetään niiden kriteerit.
- Jos mahdollista, käytetään taulukoita ja kuvioita, ne havainnollistavat ja lisäävät ymmärrettävyyttä.
- Löydökset, johtopäätökset ja suositukset kannattaa erottaa toisistaan. Erikseen kirjoitettuna lukija voi helpommin seurata suositusten perusteluja.

Arviointisuunnitelman laatiminen

Arviointisuunnitelma laaditaan ennakkomateriaaliin tutustumisen jälkeen. Sovitaan vierailun toteutuksesta: yleisesittelyt, yksilö/ryhmähaastattelut - oppilaat/opettajat/vanhemmat/muut henkilöt - havainnointi, osallistuminen oppitunneille ja muuhun koulun toimintaan jne.

Vertaisarviointikäytien järjestäminen ja toteuttaminen

Yhdyshenkilöt sopivat arviointisuunnitelmien mukaan vierailujen toteutuksesta kouluissa; kuinka laajasti annetaan yleisinformaatiota, ketä haastatellaan (yksilöinä vai ryhminä), osallistutaanko oppitunneille tai koulun muuhun toimintaan, miten välittömän palautteen antaminen järjestetään ja mitä muuta ohjelmaa vierailuun sisältyy.

Kahden päivän vierailuista on hyviä kokemuksia. Silloin jää aikaa myös vapaamu-

toisempaan tutustumiseen, mikä tukee koulujen välistä yhteistyötä jatkossa.

Raportointi

Arviointiryhmä käy läpi pian vierailun jälkeen alustavat kokemukset, löydökset ja johtopäätökset ja tekee niistä muistiinpanot. Sovitaan vielä työnjaosta, kuinka raportti työstetään. Hyvin tehty arviointisuunnitelma toimii raportin runkona.

Keskustellaan, mitä arvioinnista opittiin ja voidaanko uusia kokemuksia soveltaa heti omaan toimintaan. Saatua kokemuksia peilataan omiin kokemuksiin ja ratkaisumalleihin.

Palautetilaisuudet ja jatkotyöstä sopiminen

Ennen raportin julkaisemista voidaan järjestää palautetilaisuus tai raporttiluonnosta kommentoidaan kirjallisesti. Arviointivien on hyvä lukea raporttiluonnokset ennen julkai-

semista. Näin vääriä johtopäätöksiä tuottavat virheet ja väärinymmärrykset voidaan korjata jo ennakkoon.

Sovitaan raportin luovutuksesta ja julkaisutavasta. Koulut päättävät itse, kenelle he jakavat kouluaan koskevan arviointiraportin ja missä sitä käsitellään.

Kouluissa käydään palautekeskustelu vertaisarviointiraportin löydöksistä, johtopäätöksistä ja suosituksista sekä siitä, mitä koko prosessista ja sen tuottamista tuloksista on opittavaa ja millaisiin jatkotoimenpiteisiin ne antavat aihetta.

Vertaisarviointikumppanit sopivat, jatkavatko he koulujen välistä yhteistyötä ja missä muodossa.

Lisää tietoa

Perttilä K., Kautto S., Lounamaa A., Luopa P., Ritamo M., Rimpelä M., Pesonen A.-E., Zotow M. (2003). Hyvinvointi kouluyhteisössä (HVK) - kehittämishankkeen loppuraportti, Stakesin Aiheita - sarjan käsikirjoitus.

Stakes (2003). Hyvinvointi koulussa -hanke (HVK). Terve Kunta -verkosto. <http://www.stakes.fi/hyvinvointi/ted/tkverkosto/hvk/index.htm>.

Hyvinvointikertomus kunnan strategiatyön väliin. Stakesin ideakortti 2/03.

Koulun hyvinvointikuvaus. Stakesin ideakortti 3/03.

Arnkil T.E., Eriksson E., Arnkil R. (2000). Palveluiden dialoginen kehittäminen kunnissa. Sektori-keskeisyydestä ja projektien kaaoksesta joustavaan verkostointiin. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. Raportteja 253:2000.

Forsén T. (1996). Kliinisen toiminnan vertaisarviointi. Kokemuksia ensimmäisestä kansainvälisestä arvioinnista. Terveystieteiden tutkimus. 5/96: 449-451.

Helsingin kaupunki (2003). Hyvinvointi koulussa, Ressun peruskoulu. <http://www.ressu.edu.hel.fi/main/toiminta/hvk/hvk.htm>.

Kajaanin kaupunki (2003). Hauholan koulu. <http://edu.kajaani.fi/~hauhola/vo.htm#>.

Porin kaupunki (2003). Hyvinvointi Kuninkaanhaassa. <http://koulut.cedunet.com/khakaya/>.

Soini H. 2001. Oppiminen sosiaalisena käytäntönä. Vertaiskonsultaatio yhteistoiminnallisena oppimisen muotona. Psykologia 1 - 2, 49-58.

Tampereen kaupunki (2003). Hyvinvointi koulussa -hanke Tesoman koulussa. <http://www.info.tampere.fi/tesoma/hyvinvoi.htm>.

Vantaan kaupunki (2003). Hyvinvointi koulussa -hanke, Tikurilan koulu. <http://www.edu.vantaa.fi/tikurila/toiminta.htm>.

Yhteystiedot

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen
Kuntien hyvinvointistrategiat -ryhmä

Kerttu Perttilä
Puhelin: (09) 3967 2318
Faksi: (09) 3967 2201

Sähköposti
kerttu.perttila@stakes.fi
www.stakes.fi/hyvinvointi/khs

Postiosoite
PL 220, 00531 Helsinki
Käyntiosoite
Lintulahdenkuja 4, 00530 Helsinki
Puhelin: (09) 396 71
Faksi: (09) 3967 2201
www.stakes.fi

Koulut	Teemat	Osallistujat	Toteutus
Hauholan koulu	TYKY/TYHY	3 henkilöä	Asiakirjoihin tutustuminen
Niemelän koulu	Yhtenäiskoulu	4+3 henkilöä	Puhelin/sähköposti
Ressun peruskoulu	Työtilat	4 henkilöä	Vierailu kouluilla Haastattelut Havainnointi
Kajaanin Keskuskoulu	Yhtenäiskoulu	4 henkilöä	Asiakirjoihin tutustuminen
Tikkurilan koulu	Hyvinvointi	3 henkilöä	Puhelin/sähköposti Vierailu koululla Haastattelut Havainnointi
Porin koulut	Siirtyminen ala-asteelta yläasteelle	17+6	Asiakirjoihin tutustuminen
Tampereen koulut		10+10	Vierailu kouluilla Haastattelut Havainnointi
Leppäkorven koulu	Erityisopetus		Puhelinkeskustelut
Siilitien koulu	Erityisopetus		Vierailu kouluilla
Itäkeskuksen lukio	Pelissäännöt	Oppilashuolto	Puhelinkeskustelut
Yhtenäiskoulu	Humanistinen oppimiskäsitys	Oppilashuolto	Vierailu kouluilla

Vertaisarvioinnin kokemuksia kouluista

Vertaisarviointi toteutettiin Hyvinvointi koulussa -hankkeen kouluissa. Arviointiin sisältyi asiakirjojen vertailua, puhelin- ja sähköpostitiedonvaihtoa, vierailukäyntejä, haastatteluja, havainnointia, oppitunneille osallistumista sekä raportointia.

Kouluyhteisön hyvinvointia arvioitiin ryhmiin kuului koulun johdon, opettajien ja oppilashuoltoryhmän sekä oppilaiden edustajia.

Vertaisarviointi oli useimpien koulujen mielestä erittäin mielenkiintoinen ja hyödyllinen tapa arvioida koulun toimintaa ja oppia toisilta kouluilta. Yleisesti ottaen oltiin sitä mieltä, että menetelmästä kannatta kehittää toistuvasti käytettävä arvioinnin väline koulujen väliseen verkostotyöhön.

Asioita, joihin vertaisarvioinnissa kannattaa koulujen mielestä kiinnittää huomiota:

■ Vertaiskoulujen valinta kannattaa tehdä huolella ja koulujen tulee tutustua hyvin toisiinsa;

■ Arvioitavat teemat ja niiden rajaaminen on hyvä sopia yhdessä vertaiskoulujen kesken;

■ Arviointikertoja kannattaa olla useita ja arviointiin kannattaa varata reilummin aikaa. Tämä takaa arvioinnille turvallisen ilmapiiri-

rin ja useamman arviointikerran jälkeen voidaan edetä jo ns. arempiin asioihin;

■ Verkostotyöskentely edellyttää molempuolista rehellisyyttä ja avointa suhtautumista, koulujen ei tarvitse kilpailla keskenään paremmuudesta. Luottamus ja avoimuus arviointitilanteessa mahdollistaa oppimisen ja kokemusten jakamisen sekä hyvistä käytännöistä että epäonnistumisista. Näin vertaiskoulusta saadaan uusia toimintatapoja.

Koulujen väliset vierailut ryhminä olivat hyvin antoisia, niitä pidettiin opettajien työssä kannustimena ja työtä elävöittävänä. Vertaisarviointi nähtiin koko koulun toimintaan liittyvänä asiana, ei vain opettajien välisenä tehtävänä. Tiedottaminen vierailuista ja arvioinnin kohteena olemisesta onkin tärkeää, samalla voidaan kertoa myös menetelmästä.

Vertaisarviointia ja siitä saatuja kokemuksia voi hyödyntää kouluyhteisössä monin tavoin; oppilaiden, opettajien, oppilashuollon, vanhempien sekä johtokunnan ja kunnan päätöksentekijöiden työvälineenä, suunnittelussa ja toiminnan kehittämisessä. Vertailu antaa konkreettista tietoa koulun tilasta, tuottaa ideoita ja jäsentää koulun tarpeita. Raportti toimii osana laadun arviointia.